

Keynes' General Theory – 70 år etter*

Bjørn-Ivar Davidsen^A

Sammendrag

I februar 1936 ga John Maynard Keynes ut sitt magnum opus *The General Theory of Employment Interest and Money*. De fleste betrakter vel denne boka som opphavet til det vi i dag kaller makroøkonomi. Man kan følge utviklingen av «keynesiansk» økonomi i denne forstand fra Hicks' IS-LM-modell via den såkalte store syntesen til den ny-keynesianske skolen. Denne tolkningstradisjonen har lagt vekt på de neo-klassiske elementene som finnes i *The General Theory*, og oversett eller i det minste tonet sterkt ned det som ikke passer inn i denne formen for økonomisk tenkning.

Dette kan synes noe paradoksalt da Keynes' *General Theory* også kan oppfattes som et oppgjør med neo-klassisk økonomisk tenkning, og som et forsøk på å lansere et alternativ til denne. I denne artikkelen hevdes det at det var slik Keynes selv mente denne boka skulle forstås. Videre argumenteres det for at *The General Theory* med en slik innfallsvinkel fremstår som en bok av fortsatt betydning for den løpende debatten om hvordan vår økonomiske tenkning kan utvikles videre. Selv om det i år er 70 år siden boka første gang ble publisert, er den derfor stadig verdt å lese.

1 INNLEDNING

I et brev til George Bernhard Shaw, datert 1. januar 1935, skriver John Maynard Keynes blant annet følgende:

«I believe myself to be writing a book on economic theory which will largely revolutionise – – the way the world thinks about economic problems.» (CWK XIII: 492)¹

Boka Keynes omtaler her er *The General Theory of Employment, Interest and Money*, som ble publisert i februar 1936 – altså for 70 år siden i år. I anledning denne merkedagen kan det være grunn til å reflektere litt nærmere over de store forhåpninger Keynes hadde til denne boka. Hva mente han med utsagnet om at boka ville revolusjonere vår tenkning omkring økonomiske spørsmål? Lyktes han med sitt forsett?

Det siste spørsmålet er kanskje det enkleste å besvare. Med *The General Theory* regnes Keynes som grunnleggeren av det vi i dag kaller makroøkonomisk teori og analyse. Det er slik de fleste av oss kjenner ham – gjennom «keynesiansk» økonomi slik den kommer til uttrykk i

* Jeg vil takke NØT's to anonyme konsulenter for konstruktive kommentarer.

^A Bjørn-Ivar Davidsen er siviløkonom fra Norges Handelshøyskole og fil. dr. fra Universitetet i Gøteborg. Han er ansatt som førsteamanuensis ved Høgskolen i Østfold.

¹ Keynes' samlede verker, inklusive mye tidligere upublisert materiale, korrespondanse osv., ble i løpet av 1970-årene gitt ut i serien *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, vol. I – XXX, publisert for The Royal Economic Society av Macmillan St. Martin's Press. Bind i denne serien blir her referert til som CWK med påfølgende romertall. The General Theory er for eksempel utgitt som volum VII i denne serien, og blir følgelig referert til som CWK VII.

Hicks' IS-LM-modell, den store syntesen, fastprismodellene forbundet med blant andre Clower og Leijonhufvud og nå senest gjennom den skolen som med rette eller urette har tatt Keynes' navn – den ny-keynesianske skolen.² Gjennom disse tolkningene og angivelige videreutviklingene av Keynes' *General Theory* har innholdet i denne boka gradvis blitt inkorporert i den dominerende neo-klassiske tradisjonen. Arbeidet med å finne fram til et akseptabelt mikroøkonomisk grunnlag for makroøkonomien har sågar medført at det genuint makroøkonomiske med tiden har kommet stadig mer i bakgrunnen. Ironisk nok er derfor hovedstrømningen innen den økonomiske tenkningen i dag i sine grunnelementer svært lik den økonomiske tenkning som var rådende i tiden før Keynes publiserte *The General Theory*.

Men om de mest kjente tolkninger og videreutviklinger av Keynes' *General Theory* ikke har medført store, og i hvert fall ikke revolusjonerende, endringer i vårt økonomiske tenkesett, vil jeg her argumentere for at boka inneholder kimen til en slik utvikling. Jeg vil hevde at Keynes med denne boka ville reise en debatt om betydningen av grunnleggende forutsetninger i det økonomisk-vitenskapelige arbeidet. Han kritiserer neo-klassisk teori for eksplisitt eller implisitt å bygge på uholdbare forutsetninger. Som et konstruktivt alternativ lanserer han visjonen om en monetær produksjonsøkonomi. I en slik økonomi er monetære og reale størrelser integrerte i hverandre på en fundamental måte. Videre settes produksjonsvirksomheten i samfunnet i fokus da det her beslutninger om produksjon og sysselsetting fattes – ofte under genuin usikkerhet.

Gjennom dette legger Keynes i *The General Theory* opp til en økonomisk-vitenskapelig angrepsmåte som tar utgangspunkt i refleksjoner over det aktuelle studieobjektets grunnleggende egenskaper. Den videre analyse søkes så bygd opp på denne basis. Dette står i sterk kontrast til de angrepsmåter som er dominerende innen den neo-klassiske tradisjonen hvor det er metodene som står i sentrum. Studieobjektene egenskaper må så i all hovedsak tilpasses de kravene eller begrensningene som disse metodene setter. Denne kopernikanske vending i synet på utviklingen av økonomisk teori og analyse er kanskje det mest revolusjonerende aspekt ved *The General Theory*, og en side ved denne boka som er blitt relativt lite påaktet. Sett i et slikt perspektiv er *The General Theory* fortsatt både relevant og viktig i debatten om hvordan vår økonomiske tenkning best kan utvikles videre. I det følgende vil jeg begrunne disse synspunktene nærmere på bakgrunn av en gjennomgang av deler av teksten i *The General Theory*, Keynes' forarbeider til denne teksten samt hans reaksjoner på de første tolkninger og kritikker av boka.

2 KEYNES' INTENSJONER MED THE GENERAL THEORY

Når man i dag snakker om «keynesiansk» økonomi, tenker vel de fleste på spørsmål knyttet til økonomisk stabiliseringspolitikk på makronivå. Men faktum er at Keynes i liten grad drøfter nettopp dette i *The General Theory*. Hans formål med denne boka var ikke først og fremst å begrunne behovet og mulighetene for en aktiv stabiliseringspolitikk. Hovedformålet var snarere å drøfte grunnleggende økonomisk-teoretiske spørsmål:

«... its main purpose is to deal with difficult questions of theory, and only in the second place with the applications of this theory to practice.» (CWK VII: xxi)

Mer spesielt ville Keynes ta et oppgjør med det han kalte «klassisk» økonomi. Med det mente han den økonomiske tradisjonen vi kan følge fra Ricardo via J. S. Mill til Edgeworth, Marshall og Pigou. (CWK VII: 3 n1) Keynes' kategorisering her er vel ikke helt i samsvar med den som

² Sentrale arbeider i denne utviklingen er Hicks (1937), Patinkin (1956/65), Clower (1965, 1975), Leijonhufvud (1968) og arbeider samlet i Mankiew & Romer (eds) (1991).

er blitt vanlig praksis i ettertid. Vi regner nå Ricardo og Mill som klassiske økonomer, mens Edgeworth, Marshall og Pigou hører med til den neo-klassiske skolen. Da det er de sistnevnte økonomer, og da spesielt Pigou, Keynes kritiserer, er det klart at hans polemikk hovedsakelig er rettet mot det vi i dag kaller neo-klassisk økonomisk teori.³

Etter Keynes' oppfatning var neo-klassisk teori mangelfull og misvisende blant annet fordi den ikke ga muligheter for økonomiske tilpasninger med vedvarende ufrivillig arbeidsledighet. Keynes mente også å ha lokalisert årsakene til denne svakheten ved neo-klassisk teori. Det var ikke teorien i seg selv det var noe galt med. Det var de underliggende, ofte uuttalte, forutsetningene den bygde på som var problemet:

«..... if orthodox economics is at fault, the error is to be found not in the superstructure, which has been erected with great care for logical consistency, but in a lack of clearness and of generality in the premisses.» (CWK VII: xxi).

Når Keynes ville ta et oppgjør med neo-klassisk teori, var det altså denne teoriens underliggende forutsetninger han først og fremst ville rette oppmerksomheten mot. Dette presiserer han videre i kapittel 1 i *The General Theory*, et kapittel som bare strekker seg over drøyt en halv side. Keynes understreker der at valget av tittel på boka var vel gjennomtenkt. Ordet «general» skulle signalisere at han aktet å utvikle en generell teori hvor den rådende neo-klassiske teori ville framstå som et spesialtilfelle.

For å få et klarere grep om Keynes' argumentasjon her, kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i en distinksjon som blant andre J. A. Schumpeter har forsøkt å innføre. I boka *History of Economic Analysis* argumenterer Schumpeter for betydningen av å skille mellom det han kaller «visjon» og «teori» i økonomisk-teoretiske analyser:

«Every comprehensive «theory» of an economic state of society consists of two complementary but essentially distinct elements. There is, first, the theorist's view about the basic features of that state of society, about what is and what is not important in order to understand its life at a given time. Let us call this his «vision». And there is, second, the theorist's technique, and apparatus by which he conceptualizes his vision and by which he turns the latter into concrete propositions or «theories».» (Schumpeter 1954: 268)

Schumpeter mener altså at økonomisk-vitenskapelig arbeid alltid vil bygge på en underliggende visjon – en grunnleggende oppfatning om sentrale aspekter ved den økonomiske virkelighet. Denne underliggende virkelighetsoppfatning er viktig for det mer konkrete økonomisk-teoretiske arbeidet av flere grunner. Valg av problemstillinger og spørsmål som tas opp vil i stor grad være styrt av dette. Det samme vil gjelde for mulige løsninger som anvises på slike problemstillinger gjennom mer konkrete teorier og modellformuleringer. Til tross for den betydning visjon-dimensjonen av det økonomisk-vitenskapelige arbeidet har, blir slike spørsmål sjelden eller aldri eksplisitt drøftet og vurdert i den økonomisk-vitenskapelige praksis. Økonomien som en vitenskapelig disiplin er med tiden blitt mer og mer orientert mot teoretisk modellarbeid i snever forstand, hvor det fokuseres på detaljer av teknisk og formell karakter. De grunnleggende forutsetninger, visjonene, modellene bygger på blir i all hovedsak tatt for gitt.⁴

³ Torsvik (2003: 8) definerer samfunnsøkonomi som en *metode* som «kviler på tre idear: individuell rasjonalitet, jamvekt og effektivitet.» Jeg slutter meg ikke uten videre til dette som en definisjon på fagområdet samfunnsøkonomi. Etter min vurdering er dette imidlertid en dekkende beskrivelse av neo-klassisk økonomi, som én av flere konkurrerende skoler innen samfunnsøkonomien.

⁴ Betydningen av relasjonene mellom det Schumpeter kaller visjon og teori er også kommentert av Leijonhufvud (1976: 70-72). Heilbroner & Milberg (1995) utdyper denne problematikken videre.

Da *The General Theory* var publisert, viste det seg imidlertid snart at den økonomiske profesjonen i liten grad tok opp den hansen Keynes hadde kastet. I tråd med tradisjonelle holdninger fokuserte de første kommentatorer hovedsakelig på modellformuleringer og detalj-spørsmål. Dette kommer til uttrykk i Hicks' velkjente artikkel *Mr Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation* som la grunnlaget for IS-LM- modellen som en tolkning av *The General Theory* (Hicks 1937), og i et symposium om *The General Theory* som ble publisert i *The Quarterly Journal of Economics* i november 1936, hvor et knippe velkjente økonomer som J. Viner, D. H. Robertson, W. W. Leontieff og F. A. Taussig kritiserte en rekke detaljerte punkter i *The General Theory*. Keynes svarte sistnevnte kritikere i artikkelen *The General Theory of Employment* hvor han summerer opp og presiserer det han selv anså for å være hovedbudskapet i *The General Theory*.⁵ Keynes gjør det her klart at han var lite interessert i å gå inn i en debatt på de nevnte kommentatorers premisser. Keynes ville ha en debatt om mer grunnleggende spørsmål:

«I am more attached to the comparatively simple fundamental ideas which underlie my theory than to the particular forms in which I have embodied them, and I have no desire that the latter should be crystallised at the present stage of the debate. If the simple basic ideas can become familiar and acceptable, time and experience and the collaboration of a number of minds will discover the best way of expressing them» (CWK XIV: 111)

Men hva er så de «relativt enkle og fundamentale ideer» Keynes ønsket å fokusere på? Sett i lys av det jeg har påpekt ovenfor er det hevet over enhver tvil at Keynes her sikter til et alternativ til de grunnleggende forutsetninger som ligger under neo-klassisk teori. Men utover det må det medgis at det ikke er helt likefremt å avdekke hva dette alternativet er. Boka er nemlig ikke helt enkel å tolke.

Årsakene til at teksten i *The General Theory* er noe vanskelig å forstå kan være mange. Forfatteren selv peker på et sentralt punkt når han i bokas forord gir en malende beskrivelse av de problemer han hadde slitt med under skrivingen. Det store problemet var egentlig ikke de nye ideene, sier han. Det vanskeligste var å kvitte seg med de gamle. Keynes strevde under skrivingen av *The General Theory* med å komme ut av den klassiske og neo-klassiske tenkningen han selv var utdannet i og hadde arbeidet innenfor rammen av i mange år. På samme måte, sier han videre, vil lesere med en tilsvarende bakgrunn måtte anstrenge seg for å komme ut av tilvante tankemønstre dersom de virkelig skal få øynene opp for de nye ideene som forsøkes lansert i denne boka (CWK VII: xxiii).

Dette kan forklare hvorfor teksten i *The General Theory* på mange måter kan sies å være en blanding av gammelt tankegods og nye, til dels revolusjonerende, ideer. For å få konsistens og sammenheng i det hele kan det synes som om man blir nødt til å undertrykke, eller i det minste sterkt nedtone, visse sider av teksten og fremheve andre. I de tradisjonelle tolkningene vi kjenner av denne boka, har de neo-klassiske elementene blitt fremhevet. I samsvar med det jeg oppfatter som Keynes' eksplisitt uttalte intensjon, er det imidlertid de andre sidene ved denne boka jeg vil trekke fram her. I arbeidet med å avdekke og systematisere Keynes' alternative visjon om økonomiens funksjonsmåte, og spørsmålet om hvordan den avviker fra den neo-klassiske teoriens underliggende og ofte uttalte antagelser, har publiserte forarbeider til *The General Theory* vist seg å være til stor hjelp. I disse forarbeidene drøfter nemlig Keynes disse spørsmålene på en mer eksplisitt måte enn hva han gjør i den endelige teksten.

⁵ Artikkelen ble publisert i *The Quarterly Journal of Economics* i februar 1937 og er gjengitt i CWK XIV s. 109-123.

3 FORARBEIDENE TIL THE GENERAL THEORY

De første indikasjonene på hvordan Keynes tenkte i denne perioden får vi i en artikkel han publiserte i 1933 i et festskrift for den tyske økonomen Arthur Spiethoff. Keynes tar her opp spørsmålet om relasjonene mellom teori og virkelighet. Han registrerte at store deler av den vestlige verden var inne i en dyp depresjon mens den rådende økonomiske teori verken kunne forklare hvordan denne depresjonen hadde oppstått eller vise noen vei ut av den. Keynes mente dette indikerte at noe manglet i den økonomiske teoribyggningen:

«In my opinion the main reason why the problem of crises is unsolved, or at any rate why this theory is so unsatisfactory, is to be found in the lack of what might be termed a *monetary theory of production.*» (CWK XIII: 408)

Når Keynes utdyper dette videre, understreker han nødvendigheten av å skille mellom det han kaller hhv. en realøkonomisk bytteøkonomi og en monetær økonomi. Han baserer ikke dette skillet på anvendelse eller ikke anvendelse av penger ved gjennomføring av transaksjoner. Det er spørsmålet om pengenes nøytralitet som er avgjørende. Dersom penger bare benyttes for rene transaksjonsformål, vil de være et nøytralt fenomen. Keynes ser ikke noen vesentlig forskjell på en slik økonomi og en ren bytteøkonomi. I det han kaller en monetær økonomi derimot, vil penger kunne påvirke økonomiske aktørers motiver og beslutninger på en fundamental og avgjørende måte. (CWK XIII: 408-9) Keynes advarer mot å tro at tradisjonelle realøkonomiske modeller kan anvendes for å analysere monetære økonomier ved å gi dem et monetært fenniss i form av nøytrale penger. For å kunne forstå og forklare økonomiens svinginger, må man ha en genuint integrert realøkonomisk og monetær analyse, hevder han. Keynes slutter derfor artikkelen med følgende ord som klart henspiller på hans pågående arbeid med *The General Theory*:

«Accordingly I believe that the next task is to work out in some detail a monetary theory of production, to supplement the real-exchange theories which we already possess. At any rate that is the task on which I am now occupying myself, in some confidence that I am not wasting my time.» (CWK XIII: 411)

I de første bevarte utkastene til det som skulle bli *The General Theory*, utvikler Keynes den kontrastive angrepsmåten fra Spiethoff-artikkelen videre. Keynes er nå opptatt av å avdekke eventuelle grunnleggende antagelser som eksplisitt, eller kanskje særlig implisitt, ligger innebygd i neo-klassisk teori og som fører til at denne teorien ikke kan gi noen svar på de spørsmålene han vil ha belyst. Keynes resonnerer her ut fra et aggregert skjema hvor han operer med to grupper av aktører. På den ene side har man bedrifter eller entreprenører. De eier og disponerer kapitalutstyr, og de kontrollerer ressurser i form av penger slik at de kan påta seg økonomiske forpliktelser under den tiden det tar å produsere produktene og føre dem fram til endelig salg. På den andre siden står et antall arbeidere som søker sysselsetting.

Keynes argumenterer for at arbeidskraften i en realøkonomisk bytteøkonomi vil bli syssel-satt opp til det punkt hvor marginalverdien av produksjonen er lik den marginale «*disutility*» ved arbeidet. Det vil med andre ord være full sysselsetting i neo-klassisk forstand. Andelene av den løpende produksjonen som tilfaller de ulike produksjonsfaktorene blir her bestemt gjennom tilbuds- og etterspørselsrelasjonene for hver enkelt faktor. Når disse relasjonene i prinsippet uttrykkes i realstørrelser, vil andelene som de ulike faktorene mottar summere seg opp til økonomiens samlede produksjon. Resonnementet er altså basert på forutsetninger som innebærer at hele inntekten faktisk brukes til kjøp av den løpende produksjon. Keynes mener videre at en økonomi som bruker penger som byttemiddel vil fungere på samme måte dersom

det underforstått finnes en mekanisme av et eller annet slag som sørger for at den nominelle inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene summerer seg opp til verdien av den samlede produksjonen. Han kaller en slik økonomi en «nøytral økonomi». Den er nøytral i en forstand at monetære forhold ikke spiller noen rolle. (CWK XXIX: 78)

Keynes mente at ulike varianter av neo-klassisk teori kunne karakteriseres enten som en ren bytteøkonomi eller en nøytral økonomi etter ovenstående definisjoner. Han argumenterer videre for at slike økonomier ikke fanger opp de mest grunnleggende karakteristika ved en moderne, kapitalistisk økonomi. Keynes lanserer derfor en alternativ visjon – en «monetær produksjonsøkonomi» eller en «entreprenørøkonomi» som han også kaller det. Dette er for det første en genuint monetær økonomi hvor penger og monetære forhold har en helt sentral rolle. Keynes forkaster med andre ord antagelsen om pengenes nøytralitet. Videre argumenter han for at bedriftenes beslutninger må settes i fokus. Keynes viser til at det er i bedriftene beslutninger om produksjon, og dermed også sysselsetting, fattes. Bedriftene treffer sine beslutninger på bakgrunn av nominelle kalkyler og har maksimering av nominell profitt som målsetting. (CWK XXIX: 82)

Det er også et helt sentralt punkt i Keynes' visjon at produksjon tar tid. Dette får konsekvenser for bedriftene på flere måter. For det første må de påta seg betalingsforpliktelser i form av lønnsutbetalinger osv. i produksjonsperioden uten å ha tilsvarende inntekter. Det oppstår følgelig et likviditetsbehov fram til det tidspunkt da produktet kan selges. Videre blir det vanskelig å fastsette det profittmaksimerende kvantum når både etterspørsel og priser er ukjente på det tidspunkt da produksjonsbeslutningene må fattes. Bedriftene må følgelig basere seg på *forventninger* om framtidig etterspørsel og framtidige priser. Fluktuasjoner i produksjon og sysselsetting vil være et langt vanligere fenomen i en entreprenørøkonomi enn hva tilfellet er i neo-klassisk økonomi fordi etterspørselsforventningene ofte vil slå feil. Det vil føre til at kostnader og inntekter kan komme i utakt, hvilket vil få følger for produksjons- og sysselsettingsbeslutningene i neste periode. (CWK XXIX: 91-98)

I en monetær produksjonsøkonomi eller entreprenørøkonomi slik Keynes skisserer det her, vil det ikke være noen mekanisme som sørger for at den marginale verdien av produksjonen alltid er lik den marginale «*disutility*» ved arbeidet. Det er den forventede aggregerte etterspørsel og produksjonskostnadene som legges til grunn for beslutninger om produksjonsvolum og dermed også sysselsetting. Arbeidsmarkedet får dermed en underordnet rolle i analysen:

«Until a state of full employment is reached, they [the real wages] are a result, and not themselves one of the determining forces. . . . Only when there is full employment, i.e. when no more labour is available except at a wage worth more in terms of wage goods than the current wages, does the supply schedule of labour in terms of wage goods become an operative factor.» (CWK XXIX: 99-100)

Ut fra disse drøftelsene av ulike økonomiske angrepsmåter, er det klart at Keynes tok avstand fra visjonen om harmoni og likevekt som ligger innebygd i neo-klassisk teori. Han mente at den verden vi faktisk lever i har andre karakteristiske egenskaper. Keynes' alternative visjon om en monetær produksjonsøkonomi har ikke innebygde selvregulerende mekanismer som automatisk sørger for full sysselsetting og full ressursutnyttelse. De viktigste årsakene til det er betydningen av genuin usikkerhet og ikke-nøytrale penger.

4 TEKSTEN I THE GENERAL THEORY

I den endelige teksten i *The General Theory* kommer ikke kontrasten mellom neo-klassisk teori og Keynes' monetære produksjonsøkonomi like klart fram. Vi har ikke noen eksakt kunn-

skap om årsakene til dette. Barens (1990) argumenterer for at Keynes ikke lenger fant det nødvendig med en eksplisitt redegjørelse for visjonen om en monetær produksjonsøkonomi da den ligger innebygd i framstillingen i den endelige teksten. For min del slutter jeg meg til Barenes vurdering her, men Dillard (1980), Rotheim (1981) og Brothwell (1988) peker på noe viktig når de hevder at Keynes' argumentasjon i *The General Theory* ville ha kommet klarere fram dersom han hadde beholdt de mer eksplisitte drøftingene av underliggende forutsetninger fra de tidligste utkastene til denne boka.

Når vi nå kjenner til Keynes' refleksjoner omkring disse forhold, er det imidlertid ikke vanskelig å se at hans framstilling i *The General Theory* rommer hovedprinsippene fra det han i forarbeidene og i tidlige utkast til denne boka kalte en monetær produksjonsøkonomi. Det kommer klart fram i kapitlene 3 - 6 hvor kjernen i Keynes' analyse presenteres. De forholdene han introduserer der, blir så utdypet nærmere i senere kapitler i boka.

I de innledende kapitlene gjør Keynes det for det første klart at hans analyse baseres på en vurdering av samspillet mellom tilbud og etterspørsel på makronivå:

«..... the volume of employment is given by the intersection between the aggregate demand function and the aggregate supply function; for it is at this point that the entrepreneurs' expectation of profits will be maximised.» (CWK VII: 25)

Nå la Keynes som kjent mer vekt på å analysere den aggregerte etterspørselen enn det aggregerte tilbudet i den resterende del av boka. Dette kan være noe av forklaringen på det faktum at Keynes' analyse senere hovedsakelig er blitt oppfattet som en ren etterspørselsteori. Men det er ingen ting som tyder på at dette var Keynes' hensikt. Det synes snarere som om det var en helt annen grunn til at han la liten vekt på drøftingen av den aggregerte tilbudsfunksjonen. Allerede før *The General Theory* ble publisert, uttalte han seg om dette i et brev til D. H. Robertson:

«Nor do I spend much time on [Z], except for some embroideries at a later stage, since it is only a re-concoction of our old friend the supply function.» (CWK XIII: 513)

Keynes mente altså at det ikke var noen grunn til å bruke mye plass på den aggregerte tilbudsfunksjonen siden dette allerede var velkjent stoff. Det var etterspørselssiden som representerte det nye, og det var derfor den han fokuserte mest på. Men det faktum at Keynes valgte å legge mest vekt på etterspørselssiden i sin analyse, kan vanskelig tas til inntekt for det syn at Keynes lanserte en ren etterspørselsteori. Som vi har sett, understreker han nødvendigheten av å se på samspillet mellom tilbud og etterspørsel også på makronivå.

Keynes kommer flere ganger tilbake til tilbudsfunksjonens betydning. Han sier også noe om hvordan han tenker seg denne funksjonen utledet. Før vi går inn på dette, må vi se litt nærmere på en noe uvanlig definisjon Keynes benytter seg av i denne sammenheng:

«..... the aggregate supply price of the output of a given amount of employment is the expectation of proceeds which will just make it worth the while of entrepreneurs to give that employment.» (CWK VII: 24)

«Aggregate supply price» er altså ikke en pris, men en forventet inntekt. Det er videre en spesiell forventet inntekt, nemlig den som akkurat gjør det «worth the while to give that employment», dvs. som tilfredsstillende et eller annet lønnsomhetskriterium som for eksempel profittmaksimum. «Aggregate supply price» kan da tolkes som et uttrykk for den forventede inntekt som, for ethvert sysselsettingsnivå, maksimerer profitten. På denne bakgrunn definerer Keynes den aggregerte tilbudsfunksjonen som følger:

«Let Z be the aggregate supply price of the output from employing N men, the relationship between Z and N being written $Z = \Phi(N)$, which can be called the *aggregate supply function*.» (CWK VII: 25)

Tilbudsfunksjonen defineres altså som en relasjon mellom sysselsettingen og den inntekt som maksimerer profitten ved vedkommende sysselsettingsnivå. Det er viktig å merke seg at det her er snakk om den inntekt som for ethvert sysselsettingsnivå maksimerer profitten, ikke den inntekt produsentene forventer ved de respektive sysselsettingsnivåer. Dette kommer kanskje klarere fram om vi også ser litt nærmere på hva Keynes sier om den aggregerte etterspørselsrelasjonen:

«Similarly, let D be the proceeds which entrepreneurs expect to receive from the employment of N men, the relationship between D and N being written $D = f(N)$, which can be called the *aggregate demand function*.» (CWK VII: 25)

Keynes definerer den aggregerte etterspørselen som den inntekt «entreprenørene», dvs. bedriftene, *forventer* å få ved å sysselsette et gitt antall arbeidstakere. Man må følgelig skille mellom den faktiske etterspørselsrelasjonen og den etterspørselsrelasjonen som bedriftene legger til grunn for sine beslutninger. Siden produksjon tar tid, må bedriftene basere seg på forventninger om den faktiske etterspørsel når de setter i gang en produksjonsprosess. Det er samspillet mellom denne forventede etterspørselsrelasjonen og den aggregerte tilbudsrelasjonen som til enhver tid vil bli bestemmende for det faktiske produksjons- og sysselsettingsnivå (CWK VII: 46). Tiden tas på alvor. Forventninger og genuin usikkerhet får dermed en sentral plass i Keynes' analyse.

Betydningen av tid og usikkerhet understrekes og utdypes ytterligere i kapitlene 12 og 17 hvor Keynes drøfter hhv. forventningenes betydning for investeringsetterspørselen og pengenes spesielle egenskaper i økonomien. Keynes argumenterer her blant annet for at investorer vil tendere til å holde ledige midler i penger eller finansobjekter med tilsvarende egenskaper når graden av usikkerhet øker. Dette følger av disse objektenes spesielle likviditetsegenskaper. Når Keynes i den tidligere nevnte artikkelen *The General Theory of Employment*, presiserer og utdyper hovedinnholdet i sin bok, er det nettopp betydningen av genuin usikkerhet, til forskjell fra kalkulerbar risiko, han fokuserer på. (CWK XIV: 112-119)⁶

Det blir ofte hevdet at Keynes' analyse bare gjelder for en økonomi med faste eller rigide priser og lønninger. Dette medfører imidlertid ikke riktighet. Han benytter riktignok en slik antagelse i sine innledende resonneringer. Men i kapittel 19 i *The General Theory* viser han at den framsatte analysen ikke er avhengig av en slik forutsetning. En helt annen ting er det at Keynes mener det ofte vil være en fordel med rigide priser og lønninger. Han argumenterer mot det syn at fleksible lønninger vil løse stabilitetsproblemer i økonomien. Dette vil i mange tilfeller snarere bidra til en forverring, hevder han. Dersom lønningene reduseres i nedgangstider, vil det gi økt pessimisme blant produsentene med negative effekter på den aggregerte etterspørselen og dermed i neste omgang også på produksjon og sysselsetting. Videre påpeker Keynes at nominelle kontrakter har en viktig funksjon i en økonomi hvor produksjon tar tid og hvor genuin usikkerhet er en realitet. De er et institusjonelt virkemiddel innrettet for å håndtere slik usikkerhet. Denne funksjonen vil imidlertid svekkes dersom priser og lønninger fluktuierer sterkt.

⁶ Forskjellen mellom genuin usikkerhet og kalkulerbar risiko er som kjent noe også F. H. Knight tar opp i boka *Risk, Uncertainty and Profit* (Knight 1921). Det er imidlertid få andre berøringspunkter mellom Keynes og Knight, hvilket blant annet fremgår klart av Knights lite flatterende anmeldelse av *The General Theory* (Knight 1937) og av Keynes' avslag på å kommentere denne anmeldelsen (CWK XXIX: 217 - 218).

Av denne korte gjennomgangen av noen sentrale elementer i Keynes' analyse i *The General Theory*, ser vi at denne boka inneholder noe langt mer og til dels noe ganske annet enn hva som kommer fram i 45°-modellen, IS-LM-modellen, ulikevektsmodellene á la Clower og Leijonhufvud, og de «ny-keynesianske» modellene som opp gjennom tiden er blitt oppfattet som autoritative tolkninger og videreutviklinger av denne boka. Slike observasjoner inviterer til refleksjoner over hvilke krefter som styrer utviklingen av den økonomiske tenkningen – herunder valg mellom konkurrerende skoler eller retninger og tolkninger av kontroversielle og sammensatte tekster. Dette er et omfattende tema som naturlig nok ikke kan utdypes nærmere her, men jeg tror Samuelson peker på noe sentralt når han kommenterer introduksjonen av den såkalte Pigou-effekten i den «keynesianske» analysen:

«The most shocking view in the General Theory was the allegation that economic equilibrium need not produce full employment. Smith's Invisible Hand was brought under direct attack. This was revolution, not evolution. While Pigou, rightly in my opinion, did not consider this mechanism useful for policy, it did serve to save the face and honor for the believers in the harmony of equilibrium. This was a worthy achievement, purchased at little cost.» (Samuelson 1964: 332-3)

Spørsmålet om hvorvidt en slik «redningsaksjon» er et uttrykk for akseptable vitenskapelige motiver, og om den faktisk ble gjennomført med små kostnader, skal jeg la ligge her. John Hicks, en annen sentral person i prosessen som har formet senere generasjoners neo-klassisk inspirerte forståelse av Keynes' *General Theory*, viser et eksempel på andre holdninger. Hicks innså med tiden at han hadde gjort Keynes urett når IS-LM-modellen ble framsatt som en tolkning av innholdet i *The General Theory*, og han viste også prov på intellektuell hederlighet ved å gi skriftlige uttrykk for dette. I en artikkel opprinnelig publisert i et fesskrift til Nicholas Georgescu-Roegen i 1976 (gjengitt i Hicks (1982)) sier han blant annet følgende:

«The «Keynesian Revolution» went off at half-cock;The equilibrists ... thought that what Keynes had said could be absorbed into their equilibrium; all that was needed was that the scope of their equilibrium systems should be extended. As we know, there has been a lot of extension, a vast amount of extension; what I am saying is that it has never quite got to the point. I must say that the diagram [IS-LM] is now much less popular with me than I think it still is with many other people. It reduces the General Theory to equilibrium economics; it is not really *in time*. That, of course, is why it has done so well» (Hicks 1982: 289-90)⁷

Hicks' reservasjoner overfor sine egne, og dermed også mange andres, tolkninger av Keynes' *General Theory* har imidlertid i liten grad blitt tatt til følge innen den økonomiske disiplinen. Det er fremdeles de neo-klassisk inspirerte tolkningene av denne boka, som startet med Hicks' IS-LM- modell, som råder grunnen. Den mest moderne versjonen av denne tradisjonen kommer til uttrykk i den såkalte ny-keynesianske skolen hvor ad hoc antagelsene om rigide priser og/eller lønninger som karakteriserer IS-LM-modellen og fastprismodellene til Clower og Leijonhufvud med flere, søkes erstattet med forklaringer av slike fenomen forankret i analyser av individuelle optimerende økonomiske aktører.⁸

⁷ Hicks har også ved flere andre anledninger gitt uttrykk for det samme. I innledningen til gjenutgivelsen av artikkelen *Mr Keynes and Classics* i Hicks (1982), skriver han følgende om bakgrunnen for IS-LM-modellen som første gang ble presentert på en konferanse i *The Econometric Society*: «It was seeking to explain the Keynes theory to econometricists (and mathematical economists). In that attempt it succeeded, perhaps only too well. For it is no more than a part of what Keynes was saying, or implying, that can be represented in that manner, and it was easy to take it as the whole.» (Hicks 1982:100). Se også Hicks (1977: 147-48).

⁸ Kontinuiteten i den tradisjonelle tolkningen av *The General Theory* fra IS-LM-modellen til den ny-keynesianske skolen er gjort nærmere rede for i Davidsen (2003).

5 KONSEKVENSER AV KEYNES' VISJON

Den alternative forståelsen av *The General Theory* som jeg argumenterer for her, og som Hicks åpenbart sikter til i ovenstående sitat, har vært lite påaktet og følgelig i begrenset grad bearbeidet og videreutviklet i den økonomiske litteraturen. Det kan derfor være på sin plass å reflektere litt over hvilke konsekvenser Keynes' visjon om en monetær produksjonsøkonomi kan få dersom den legges til grunn for økonomisk teori og analyse.

En analyse av en monetær produksjonsøkonomi vil naturlig ta utgangspunkt i produksjons-siden i økonomien. Vektleggingen av produksjonssiden innebærer imidlertid ikke at etterspørselsiden blir uten betydning. Beslutningene som blir tatt i produksjonsbedriftene vil i stor grad være basert på deres forventninger om den framtidige etterspørselsutvikling. Her må man imidlertid også ta hensyn til bedriftenes aktive forsøk på å påvirke konsumentenes etterspørselsadferd.

Tid og usikkerhet anvendes i mange økonomiske modeller og analyser. Det er derfor viktig å presisere disse begrepene nærmere i relasjon til visjonen om en monetær produksjonsøkonomi. Når det gjelder begrepet tid, kan det være hensiktsmessig å skille mellom «logisk tid» og «historisk tid». Logisk tid innebærer at man behandler tiden som en hvilken som helst annen variabel; dvs. som en variabel som kan endres fritt i begge retninger. Anvendt på denne måten blir tidsvariabelen gjerne brukt til å datere andre variabler. Tiden spiller da bare en triviell rolle i analysen. Historisk tid innebærer en erkjennelse av tiden som en irreversibel variabel. Den kan bare gå bare en vei – framover. Bak oss har vi en uforanderlig fortid. Foran oss har vi en ukjent framtid. (Robinson 1980:86) Erkjennelsen av historisk tid åpner for ikke-triviell analyse av beslutninger. Når beslutninger tas i dag i lys av en uforanderlig fortid, og rettet mot en ukjent framtid, må historiske forhold, forventninger og usikkerhet (til forskjell fra kjente sannsynlighetsfordelinger) bli sentrale elementer i analysen.

Genuin usikkerhet fører videre til at penger vil spille en selvstendig, operativ rolle i analysen av produksjons- og sysselsettingsutviklingen. I en usikker verden vil penger, og nære substitutter til penger, være et attraktivt alternativ for oppbevaring av kjøpekraft over tid. Dermed vil etterspørselen etter penger kunne ha betydelig innflytelse på produksjon og sysselsetting. Realsiden og pengesiden av økonomien betraktes som integrerte på en fundamental måte i en monetær produksjonsøkonomi. En monetær produksjonsøkonomi bør derfor modelleres eksplisitt i nominelle termer. I en monetær produksjonsteori vil videre ulike institusjonelle forhold som er utviklet for å håndtere usikkerhet måtte spille en sentral og selvstendig rolle. Et viktig institusjonelt forhold av denne karakter er nominelle kontrakter og juridiske forhold bygd opp omkring disse.

Når en monetær produksjonsøkonomi blir brakt ut av likevekt, er det ingen enkel, forutsigbar mekanisme som automatisk trår i kraft for å bringe økonomien tilbake til en bestemt likevekt igjen. Mer spesielt er det ingen innebygd mekanisme i en slik økonomi som automatisk sikrer opprettholdelse av en likevekt med full sysselsetting over tid. I den grad økonomien har en tendens til å gravitere mot en likevektsløsning, kan dette være en likevekt ved nær sagt et hvilket som helst sysselsettingsnivå. Det har følgelig liten mening å modellere en slik økonomi som et generelt likevektssystem á la Walras. Et slikt system kan ikke behandle usikkerhet i annen form enn kalkulerbar risiko, eller ved å innføre såkalte «rasjonelle forventninger».

I en monetær produksjonsøkonomi må det også tas eksplisitt hensyn til maktforholdene i økonomien. Det vil blant annet ha betydning for hvordan likevektsbegrepet utformes. Likevekt må da generelt defineres som en økonomisk tilpasning hvor de som har makt og mulighet til å endre denne tilpasningen, ikke er interessert i å gjøre det. Om man gir opp den tradisjonelle definisjonen av likevekt, og i stedet innfører et slikt mer generelt likevektsbegrep, må man først identifisere hvem som har den nødvendige økonomiske makt til å endre de økonomiske tilpasningene. Dernest må man studere betingelsene for optimale tilpasninger for disse aktørene.

Det er disse betingelsene som vil fungere som systemets likevektsskapende mekanisme. Da er det ingenting som tilsier at systemets likevekt vil være karakterisert ved at alle får det slik de ønsker i den forstand at tilbud er lik etterspørsel i alle markeder.

Visjonen om en monetær produksjonsøkonomi inviterer også til en revurdering av relasjonene mellom mikro- og makroøkonomien. Mikroenhetene i en slik økonomi er ikke atomistiske. De eksisterer og agerer innenfor rammer som i stor grad bestemmes av helheten – av institusjoner, normer, holdninger og generelle økonomiske rammevilkår. Dette må mikroenhetene tilpasse seg, samtidig som de i neste omgang kan være med på å påvirke helheten. Det er følgelig en gjensidig avhengighet her som må tas vare på i analysen av en slik økonomi. Dette indikerer at man bør søke etter mer helhetlige angrepsmåter snarere enn å lete etter det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien slik man lenge har gjort i den moderne makroøkonomiske litteraturen.

Når jeg her hevder at disse aspektene ved Keynes' *General Theory* i liten grad er fanget opp i de tradisjonelle tolkningene av denne boka, skal det imidlertid påpekes at de har blitt registrert og til en viss grad videreutviklet i noen mindre dominerende kretser innen den økonomiske disiplinen. En krets av økonomer som gjerne refereres til som den post-keynesianske skolen står i en særstilling her. J. E. King (2002) gir en utmerket oversikt over den historiske utviklingen av denne skolen med et dekkende utvalg av referanser. R. P. F. Holt og S. Pressman (eds) (2001) har samlet et utvalg artikler som indikerer hvor denne skoleretningen står i dag og hva som nå betraktes som de viktigste utfordringene her. Et annet spesielt prosjekt som bør nevnes her er G. Harcourt og P. A. Riach (eds) (1997) *A «Second Edition» of the General Theory*, vol. 1 og 2, hvor nærmere 40 bidragsytere har framlagt sine forslag til hvordan de kunne tenke seg å videreføre analysene i de ulike kapitler i *The General Theory*.

På det mer metodologiske plan har det vært argumentert for paralleller mellom Keynes' angrepsmåter i *The General Theory* og en nyere vitenskapsfilosofisk posisjon som går under betegnelsen 'kritisk realisme'.⁹ Karakteristisk for dem begge er at de legger vekt på betydningen av systematiske refleksjoner over studieobjektene grunnleggende egenskaper som et første ledd i vitenskaplige studier og analyser.¹⁰

6 AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Keynes' *General Theory of Employment Interest and Money* er anerkjent som boka som la grunnlaget for det vi i dag kaller makroøkonomisk teori og analyse. I denne artikkelen har jeg imidlertid argumentert for at Keynes' ambisjoner med *The General Theory* gikk betydelig lengre enn dette. Han ville skape debatt om de grunnleggende forutsetninger i den økonomiske tenkningen. Keynes betraktet økonomien som en «moralvitenskap». Med det mente han en vitenskap som studerer hvordan tenkende og handlende aktører med komplekse motiver tar beslutninger i situasjoner som ofte kan være karakterisert ved genuin usikkerhet. Etter Keynes oppfatning kan ikke en slik vitenskap tuftes på analogier med naturvitenskapene (CWK XIV: 297-300).

Det er nettopp her det går et viktig skille mellom den økonomiske tenkning Keynes demonstrerer i *The General Theory* og neo-klassisk økonomi slik den ble praktisert på Keynes' tid, og slik den i all hovedsak fortsatt praktiseres. Neo-klassisk økonomi legger vekt på harmoni og likevekt, med klare paralleller til den klassiske fysikken. Denne formen for økonomisk tenkning ble introdusert allerede av Adam Smith og har senere hatt en helt sentral rolle i nær sagt alle former for neo-klassisk økonomi. Analogier fra den klassiske fysikken er med andre ord en

⁹ Se for eksempel T. Lawson (2003), kapittel 7.

¹⁰ For en introduksjon til kritisk realisme og økonomisk-vitenskapelig arbeid, se Davidsen (2004).

sentral underliggende visjon i neo-klassisk økonomi.¹¹ Visjonen om harmoni og likevekt har med tiden blitt så institusjonalisert i den neo-klassiske tenkningen at den ikke lenger blir reflektert over. Den tas som gitt. Gjennom dette har fokus naturlig blitt rettet mot spørsmålet om hvordan sider ved denne visjonen best kan modelleres. I sin ytterste konsekvens har dette ført til at (neo-klassisk) samfunnsøkonomi er blitt oppfattet som en metode snarere enn et emne.

Keynes' *General Theory* må forstås som en utfordring til denne formen for økonomisk tenkning. Keynes betrakter ikke samfunnsøkonomien som en metodedrevet eller metodedeterminert disiplin. Han starter i den andre enden. Keynes begynner med systematiske refleksjoner over de grunnleggende egenskaper ved sitt studieobjekt. Dette førte ham fram til en visjon om hvordan en moderne kapitalistisk økonomi i prinsippet fungerer. Keynes setter her produksjonssektoren i økonomien i sentrum og analyserer forutsetningene for og konsekvensene av de sentrale beslutninger som fattes der. Han understreker spesielt betydningen av genuin usikkerhet når viktige beslutninger skal fattes. I en slik økonomi vil det ikke nødvendigvis være harmoni og balanse mellom et antall likverdige økonomiske aktører. Når Keynes hadde denne visjonen på plass, var neste steg å reflektere over hvordan en slik økonomi best kan studeres og analyseres. Keynes gir noen tilløp til slike analyser i *The General Theory*, men han kom kanskje bare et stykke på vei her. Han var imidlertid helt klar på ett punkt. Den visjonen han hadde om økonomiens funksjonsmåte kan ikke modelleres ved matematiske modeller bygd på mekaniske analogier:

«The object of our analysis is, not to provide a machine, or method of blind manipulation, which will furnish an infallible answer, ... Too large a proportion of recent «mathematical» economics are merely concoctions, as imprecise as the initial assumptions they rest on, which allow the author to lose sight of the complexities and interdependencies of the real world in a maze of pretentious and unhelpful symbols.» (CWK VII: 297- 8)

Når Keynes ikke nådde helt fram med sitt budskap, kan nok det langt på vei forklares ved det faktum at han ikke lyktes med å utvikle noen enkel, veldefinert metode for å løse de problemstillinger han reiste. Dette reflekterer imidlertid de utfordringene man står overfor ved en slik tilnærming Keynes forsøkte å anvende i *The General Theory*. Når metoden, eller metodene, ikke tas for gitt i utgangspunktet, men snarere søkes tilpasset studieobjektets grunnleggende egenskaper, er det ikke uten videre klart hvordan analysen best kan bygges opp. Men om Keynes' *General Theory* ikke gir noen endelige svar på disse spørsmålene, er den et godt eksempel på en økonomisk-vitenskapelig angrepsmåte som representerer et klart alternativ til den metodedrevne metodologi som preger nær sagt alle former for neo-klassisk økonomi. Denne boka vil derfor fortsatt kunne være en viktig inspirasjonskilde for mange. Det er med andre ord for tidlig å klassifisere *The General Theory* som en av den økonomiske litteraturens klassikere – dvs. en bok som alle har hørt om, mange referer til, man få faktisk leser. Keynes' *General Theory* er fremdeles både aktuell og relevant i debatten om hvordan vår økonomiske tenkning kan utvikles videre.

¹¹ I boka *More Heat than Light* viser Philip Mirowski (1989) gjennom en detaljert analyse hvordan neo-klassisk økonomisk tenkning er utviklet med eksplisitte referanser til den klassiske fysikken.

Referanser:

- Barens, I. (1990): The Rise and Fall of the «Entrepreneur Economy: Some Remarks on Keynes's Taxonomy of Economies, i Moggridge, D. (ed): *Perspectives on the History of Economic Thought vol 4: Keynes, Macroeconomics and Method*; Edward Edgar.
- Brothwell, J. (1988): The General Theory after Fifty Years – Why Are We Not All Keynesians Now?; i Hillard. J. (ed): *J.M. Keynes in Retrospect*; Edward Elgar.
- Clower, R. (1965): The Keynesian Counter Revolution: A Theoretical Approach; rep. i Clower (1969) ed. *Monetary Theory*; Penguin Modern Economics.
- Clower, R. (1975): Reflections on the Keynesian Perplex; *Zeitschrift für Nationalökonomie*.
- Daidsen, B-I. (2003): Keynes og det mikroøkonomiske grunnlaget for makroøkonomien; *Økonomiska samfundets tidsskrift*; nr. 3.
- Daidsen, B-I. (2004): Kritisk realisme og økonomisk-vitenskapelig arbeid; *Norsk økonomisk tidsskrift*; vol. 118, nr. 2.
- Dillard, D. (1980): A Monetary Theory of Production: Keynes and the Institutionalists; *Journal of Economic Issues*.
- Harcourt, G. & Riach, P. A. (eds) (1997): *A «Second Edition» of the General Theory*, vols 1 and 2; Routledge.
- Heilbroner, R. & Milberg, W. (1995): *The Crises of Vision in Modern Economic Thought*; Cambridge University Press.
- Hicks, J. R. (1937): Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation; *Econometrica*; Rep. i Hicks (1982).
- Hicks, J. R. (1977): *Economic Perspectives*, Oxford Univ. Press.
- Hicks, J. R. (1982): *Money, Interest and Wages*; Basil Blackwell.
- Holt, R. P. F. & Pressman, S. (eds) (2001): *A New Guide to Post Keynesian Economics*; Routledge.
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol. VII: *The General Theory of Employment, Interest and Money*; Macmillan & St. Martin's Press 1973.
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XIII: *The General Theory and After: Part I Preparation*; Macmillan & St. Martin's Press 1973.
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XIV: *The General Theory and After: Part II Development and Defence*; Macmillan & St. Martin's Press 1973.
- Keynes, J. M., Collected Writings of, vol XXIX: *The General Theory and After: A Supplement*; Macmillan & St. Martin's Press 1979.
- Knight, F. H. (1921): *Risk, Uncertainty, and Profit*; Houghton Mifflin.
- Knight, F. H. (1937): Unemployment and Mr Keynes' Revolution in Economic Theory; *Canadian Journal of Economics*.
- King, J. E. (2002): *A History of Post Keynesian Economics Since 1936*; Edward Elgar.
- Lawson, T. (2003): *Reorienting Economics*; Routledge.
- Leijonhufvud, A. (1968): *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*; Oxford University Press.
- Leijonhufvud, A. (1974): Keynes's Employment Function: A Comment; *History of Political Economy*.
- Leijonhufvud, A. (1976): Schools, «Revolutions», and Research Programmes in Economic Theory; i: Latsis, I. S. (ed): *Method and Appraisal in Economics*; Cambridge University Press.
- Mankiw, N. G. & Romer, D. (eds) (1991): *New Keynesian Economics*, vol. 1 & 2; The MIT Press.
- Mirowski, P. (1989): *More Heat than Light: Economics as Social Physics*; Cambridge University Press.
- Patinkin, D. (1956/65): *Money, Interest and Prices*; 2. utg. Harper & Row.
- Robinson, J. (1976): Time in economics; rep. i Robinson J. (1980): *Further Contributions to Modern Economics*; Basil Blackwell.

Rotheim, R. J. (1981): Keynes' Monetary Theory of Value (1933); *Journal of Post Keynesian Economics*.

Samuelson, P.A. (1964): A Brief Post-Keynesian Survey; i: Lekachman (ed.): *Keynes' General Theory: Reports of Three Decades*; Macmillan.

Schumpeter, J. A. (1954): *History of Economic Analysis*; Allen and Unwin.

Torsvik, G. (2003): *Menneskenatur og samfunnsstruktur*; Det norske samlaget.